

SHAPIZA Sharif

Institut Pendidikan Guru Kampus Bahasa Melayu, Kuala Lumpur

ARBA'IYAH Mohd Noor

Universiti Malaya

PERKEMBANGAN KEGIATAN PERNIAGAAN TEKSTIL DI KUALA LUMPUR, 1880-1941

THE DEVELOPMENT OF TEXTILE BUSINESS ACTIVITIES FROM 1880 - 1941 IN KUALA LUMPUR

Artikel ini berbeza dalam menjelaskan kegiatan ekonomi di Kuala Lumpur dengan menyetengahkan perkembangan perniagaan tekstil di bandar ini. Dasar kolonialisme kuasa barat mengakibatkan British telah menguasai negeri Perak, Selangor, Negeri Sembilan dan Pahang dengan menggabungkan keempat-empat negeri tersebut di bawah sebuah pentadbiran yang dikenali sebagai Negeri-negeri Melayu Bersekutu (NNMB) pada tahun 1896. NNMB dikawal oleh British bukan sahaja menjadi pusat pembekal bahan mentah malah sebagai tempat pasaran kolonial. Kuala Lumpur turut menerima kesan penggabungan ini kerana Kuala Lumpur merupakan salah satu daripada enam daerah di Selangor. Walaupun Kuala Lumpur sering ditonjolkan sebagai pusat kegiatan perlombongan, namun keadaan sedemikian tidak menghalang pelbagai kegiatan ekonomi muncul seperti perniagaan tekstil sebaik sahaja Kuala Lumpur telah diisytiharkan sebagai ibu kota Selangor dan pusat pentadbiran British. Kepentingan kegiatan perniagaan tekstil bukan diukur dari segi kuantiti mahupun jumlah modal, sebaliknya dinilai dari segi kepentingannya dalam memenuhi keperluan penduduk tempatan dalam konteks pembangunan di Kuala Lumpur dalam tempoh tersebut. Pentadbiran British juga telah memberi galakan kepada kemunculan perniagaan berasaskan tekstil seperti menjahit pakaian. Ruang ini telah digunakan oleh syarikat seperti John Little dan Robinson dari Singapura untuk menembusi pasaran di Kuala Lumpur dengan membekalkan pakaian kepada penduduk. Dengan adanya syarikat-syarikat luar menjadi asas kepada perkembangan kegiatan perniagaan berkaitan tekstil di Kuala Lumpur.

Kata kunci: *Pakaian, Keperluan Asas, Import, Pentadbiran British, Premis perniagaan*

This article differs in explaining the economic activities in Kuala Lumpur by highlighting the development of the textile business in

this city. Policy of western colonialism has resulted in British taking control of Perak, Selangor, Negeri Sembilan and Pahang by combining the four states under an administration known as the Federated Malay States (FMS) in 1896. Federated Malay States (FMS) was controlled by the British not only as a center of raw material supply, in fact as a colonial marketplace. Kuala Lumpur also received the effects of this merger because Kuala Lumpur is one of the six districts in Selangor. Although Kuala Lumpur is often highlighted as the center of mining activities, this situation did not prevent existence of various economic activities such as textile business as soon as Kuala Lumpur was declared the capital of Selangor and center of British administration. The importance of textile business activities is not measured in terms of quantity or amount of capital, but rather assessed in terms of its importance in meeting the needs of local people in the context of development in Kuala Lumpur during that period. British administration has also encouraged the emergence of textile -based businesses such as sewing garments. This opportunity has been used by companies such as John Little and Robinson from Singapore to penetrate the market in Kuala Lumpur by supplying garments to the residents. Hence, the presence of foreign companies has become a basis for the development of textile-related business activities in Kuala Lumpur.

Keywords: *Garments, Basic Needs, Import, British Administration, Business Premises*

Pengenalan

Dasar kolonialisme kuasa barat mengakibatkan British telah menguasai negeri Perak, Selangor, Negeri Sembilan dan Pahang dengan menggabungkan keempat-empat negeri tersebut di bawah sebuah pentadbiran yang dikenali sebagai Negeri-negeri Melayu Bersekutu (NNMB) pada tahun 1896. NNMB dikawal oleh British bukan sahaja menjadi pusat pembekal bahan mentah malah sebagai tempat pasaran kolonial. Kebangkitan Jerman sebagai negara pesaing dalam perdagangan antarabangsa dan perkembangan ekonomi liberal yang berlaku di Britain pada awal abad ke-20 telah memberi implikasi besar kepada pembentukan dasar perdagangan British di NNMB. Polisi perdagangan NNMB memfokuskan pembangunan terhadap aktiviti import dengan menghapuskan duti import dan segala kekangan yang ada terhadap aktiviti perdagangan, perniagaan dan industri.¹ Kuala Lumpur turut menerima kesan daripada penggabungan keempat-empat negeri ini kerana Kuala Lumpur merupakan sebahagian daripada Selangor. Kedudukan Kuala Lumpur dalam kajian ini merujuk kepada sebuah bandar² dan daerah di Selangor selepas

campur tangan British pada tahun 1874. Terdapat enam daerah di Selangor iaitu Kuala Lumpur, Klang, Kuala Langat, Ulu Langat, Kuala Selangor dan Ulu Selangor.

Jika disorot beberapa penulisan sedia ada berkaitan kegiatan ekonomi di Kuala Lumpur, kebanyakan lebih memfokuskan bandar ini sebagai pusat kegiatan perlombongan. Ini dapat dilihat melalui penulisan J. M. Gullick,³ Khoo Kay Kim⁴ dan Kok Loy Fatt.⁵ Manakala perbincangan berkaitan tekstil di Kuala Lumpur amat kurang dilakukan oleh para sarjana dan sukar diperoleh berbanding di negeri-negeri lain.⁶ Antara yang awal menyentuh mengenai tekstil di Kuala Lumpur ialah J. M. Gullick dalam *A History of Kuala Lumpur 1857-1939* yang membicarakan secara sepintas lalu berkaitan perniagaan jahitan di Kuala Lumpur. Walaupun kegiatan tekstil tidak banyak disentuh, namun maklumat berkaitan seorang peniaga yang berpengaruh iaitu Loke Chow Kit yang telah meluaskan perniagaan menjahit pakaian dan topi wanita di Kuala Lumpur amat bermanfaat dan sesuai dijadikan rujukan⁷

Selain itu, terdapat juga penulisan J. H. M. Robson dalam *Records and Recollections 1889-1934* berkaitan pakaian di Kuala Lumpur. Perbincangannya berkisar mengenai Pulau Pinang sebagai negeri pembekal pakaian ke Kuala Lumpur selain turut menyentuh mengenai peranan Syarikat John Little dan Robinson dari Singapura. Kedua-dua buah syarikat ini dikatakan berjaya menembusi pasaran di Kuala Lumpur dengan membekalkan pakaian kepada penduduk.⁸ Namun, catatan ini tidak memperincikan perkaitan antara pelabuhan Pulau Pinang dengan kedua-dua syarikat perniagaan tekstil ini sehingga boleh bertapak di bandar Kuala Lumpur. Walau bagaimanapun data ini telah sedikit sebanyak menyumbang kepada penulisan berkaitan tekstil di Kuala Lumpur.

Sementara itu, Muzaffar Tate dalam *Kuala Lumpur in Postcards 1900-1930: Daripada Koleksi Major David Ng dan Steven Tan* menghimpunkan koleksi gambar kepelbagaian corak pakaian penghuni Kuala Lumpur.⁹ Walaupun penulisan ini dibincangkan secara ringkas, namun memadai untuk dijadikan rujukan kerana koleksi gambar ini menunjukkan keadaan sebenar latar belakang dan etnik berbeza sehingga mewujudkan kepelbagaian corak pakaian di sana suatu ketika dahulu.

Di samping itu, penulisan Norhafizah Ismail bertajuk *Evolusi Perbandaran Kuala Lumpur, 1920-1941* membicarakan dominasi komuniti India Muslim dalam bidang tekstil di bandar ini. Perbincangan ini dapat memberi gambaran sepintas lalu bahawa komuniti India Muslim berjaya memiliki premis perniagaan tekstil di Jalan Masjid India, Jalan Bunus dan Batu Road.¹⁰ Walaupun kajian yang dijalankan bukanlah secara menyeluruh mengenai kegiatan tekstil, namun kajian ini sedikit sebanyak telah menyentuh mengenai perniagaan tekstil di Kuala Lumpur ketika era kolonial British pada awal abad ke-20. Penulisan ini sesuai dijadikan rujukan walaupun dibincangkan secara ringkas sahaja. Memandangkan penulisan berkaitan tekstil di Kuala

Lumpur terutama pada abad ke-19 amat kurang dan hanya disentuh secara sepintas lalu sahaja, maka penulisan mengenainya secara tuntas adalah amat diperlukan.

Permintaan Tekstil

Tekstil merupakan bahan asas dalam pembuatan pakaian harian bagi melindungi anggota badan daripada terdedah kepada cuaca dan persekitaran. Malah tekstil juga digunakan sebagai kain basahan mandi, penutup kepala, sebai atau pengikat kepala untuk melindungi diri daripada sinar matahari, buaian, bungkusan, penutup mayat dan pakaian tidur.¹¹ Di samping itu, tekstil digunakan sebagai simbol hubungan diplomatik dengan luar negara.¹² Dalam konteks diraja, pakaian yang disebut sebagai persalinan menjadi satu bentuk barangan persalinan yang dianugerahkan kepada orang besar, pahlawan mahupun anggota rombongan dengan teratur dan penuh istiadat.¹³

Permintaan tektil berkait rapat dengan pertambahan jumlah penduduk di Kuala Lumpur. Perubahan besar dapat dilihat dari segi komposisi penduduk mengikut kaum terutama masyarakat Cina dan Eropah. Berikut adalah komposisi penduduk mengikut kaum di Kuala Lumpur dari tahun 1891 sehingga 1931.

Jadual 1: Komposisi Penduduk Mengikut Kaum di Kuala Lumpur

Tahun	Cina		Melayu		India		Lain-lain		Jumlah
	Jumlah	%	Jumlah	%	Jumlah	%	Jumlah	%	
1891	13,927	73.2	2,333	12.2	2,367	12.4	393	2.0	19,020
1901	23,181	71.5	3,727	11.5	4,435	13.7	1,038	3.2	32,381
1911	31,152	66.6	4,226	9.0	9,068	19.4	2,272	4.8	46,718
1921	48,587	60.4	7,297	9.0	20,889	25.9	3,651	4.5	80,424
1931	67,929	60.9	10,769	9.6	25,342	22.7	7,378	6.6	111,418

Sumber: Manjit Singh Sindhu, 1978. *Kuala Lumpur and Its Population*, Kuala Lumpur: University of Malaya Press, hlm. 13.

Berdasarkan Jadual 1, penghuni Kuala Lumpur terdiri daripada latar belakang dan etnik yang berbeza, maka wujud kepelbagaian corak pakaian. Pihak British telah mengambil langkah mengimport pelbagai jenis tekstil dan pakaian yang telah siap dijahit seperti pakaian seragam polis.¹⁴ Berdasarkan polisi perdagangan British di Tanah Melayu telah menetapkan sebarang import ke NNMB hendaklah melalui pelabuhan Negeri-Negeri Selat (NNS).¹⁵ Tambahan pula British telah menjadikan NNS¹⁶ sebagai pusat perdagangan bebasnya di Asia Tenggara sejak abad ke-19.¹⁷ Memandangkan Kuala Lumpur tidak mempunyai pelabuhan, banyak aktiviti perniagaan bergantung kepada pelabuhan di NNS sebagai pusat pasaran di Tanah Melayu.¹⁸ Justeru pihak British telah mengimport pelbagai jenis tekstil dan pakaian yang telah siap dijahit dari Singapura dan Pulau Pinang untuk memenuhi keperluan penduduk tempatan.¹⁹

Selain dijadikan sebagai pakaian harian, tekstil digunakan secara meluas terutama untuk membuat pakaian banduan,²⁰ pakaian pesakit khusus di hospital,²¹ pakaian seragam polis,²² pakaian warden penjara²³ dan banyak lagi di Kuala Lumpur. Dalam konteks hospital, kain-kain tidak hanya digunakan untuk pakaian pesakit, tetapi juga digunakan sebagai cadar di semua hospital di Kuala Lumpur. Hal ini dapat dibuktikan berdasarkan peruntukan sebanyak \$300 untuk pakaian dan cadar. Walau bagaimanapun, permintaan tekstil di hospital Kuala Lumpur hanya bergantung kepada bilangan pesakit yang terdapat di hospital tersebut.²⁴

Di samping itu, tekstil turut dijadikan pakaian seragam dan *turbans* untuk diikat di atas kepala anggota polis berbangsa Sikh yang berkhidmat di Kuala Lumpur pada waktu itu.²⁵ Kebanyakan anggota polis ini berasal dari India Selatan.²⁶ Misalnya, pada tahun 1895, bilangan anggota keselamatan berbangsa Sikh di Kuala Lumpur berjumlah 230 orang berbanding hanya 40 orang pada tahun 1884.²⁷ Peruntukan khas sebanyak \$500 disediakan kepada anggota keselamatan berketurunan Sikh di bandar ini untuk pembelian *turbans*.²⁸ Keadaan sedemikian membolehkan pelbagai pilihan warna tekstil selain hitam ditawarkan di pasaran Kuala Lumpur.²⁹

Jika dilihat dari sudut jenis tekstil, setiap pakaian memerlukan jenis tekstil yang berbeza mengikut keperluan. Sebagai contoh, pakaian diraja dan pahlawan Melayu menggunakan tekstil jenis cindai.³⁰ Merujuk kepada fesyen pula, seluar yang tersohor pada ketika itu ialah seluar ‘potong cina’ yang berpisah dan bertongkah di pinggang. Terdapat dua pola seluar iaitu ‘mengan’ (untuk pahlawan) dan seluar raja, yang berhias sulaman benang emas, perak ataupun kelengkapan.³¹ Kepentingan hiasan pada tekstil melambangkan taraf, kemakmuran, keagamaan dan kepentingan.³² Selain pakaian, kain samping dan tengkolok merupakan antara aksesori yang turut diperbuat menggunakan tekstil.³³ Misalnya, Sultan Suleiman dan George Maxwell menggunakan tekstil jenis songket sebagai pakaian, kain samping dan tengkolok ketika menghadiri perjumpaan di Carcosa Seri Negara.³⁴ Tekstil jenis songket dihasilkan berasaskan bahan mewah yang direka khusus untuk pakaian istana.³⁵

Perniagaan Tekstil di Kuala Lumpur

Kuala Lumpur tidak mempunyai pelabuhan, banyak aktiviti perniagaan bergantung kepada pelabuhan di NNS sebagai pusat pasaran di Tanah Melayu.³⁶ Justeru pihak British telah mengimport pelbagai jenis tekstil dan pakaian yang telah siap dijahit dari Singapura dan Pulau Pinang untuk memenuhi keperluan penduduk tempatan.³⁷ Pada abad ke-19, perniagaan tekstil tertumpu di kawasan Java Street dan Market Street.³⁸ Menjelang awal abad ke-20 perniagaan ini berkembang di Ampang Street dan Batu Road.³⁹ Pada tahun 1910-an dan 1920-an, British tidak bertindak memeriksa pasaran Jepun kerana berpegang kepada

prinsip perdagangan bebas. British menjaga hubungannya dengan Jepun demi memastikan keamanan tanah jajahan mereka di Asia.⁴⁰ British hanya bertindak memohon tanah seluas 1,000 ekar untuk penanaman pokok mulberi. Pokok mulberi merupakan makanan ulat sutera.⁴¹ Permohonan tanah seluas 500 ekar dibuat untuk menanam pokok mulberi di Mukim Kerling yang terletak tidak jauh dari kawasan Ampang, namun masih tidak dapat menyaingi Jepun dari segi penghasilan tekstil.⁴²

Pada tahun 1930, produk tekstil jenis sutera tiruan keluaran Jepun telah menguasai 86% pasaran di Tanah Melayu.⁴³ Memandangkan barangan Jepun adalah jauh lebih murah daripada produk saingan, peniaga bimbang permintaan terhadap tekstil beralih kepada Jepun.⁴⁴ Peniaga-peniaga ini merupakan kumpulan utama yang terjejas kerana mereka mengendalikan import dari barat. Perkara ini diakui oleh Tan Teow Nghee iaitu Naib Presiden Persatuan Peniaga-peniaga Cina, *“Within two months of our receiving our prints from Manchester, Japanese cloths of the same design will be out in the market and before we have disposed of one half of five cases of our goods, Japanese goods will be on the market at less than half the price. We have suffered heavy losses”*.⁴⁵

Harga tekstil Jepun bukan sahaja relatif lebih rendah berbanding British, malah reka bentuk tekstil yang menarik dan sesuai untuk pasaran di Tanah Melayu. Misalnya, pada tahun 1933 Jepun menjual tekstil bercetak (sapu tangan) berharga 60 sen sedozen berbanding British menjual dengan harga \$1.20 sedozen.⁴⁶ Keadaan ini secara tidak langsung menjadikan tekstil dari Jepun lebih popular berbanding British.⁴⁷ Persaingan Jepun berakhir pada lewat 1937 terutamanya kerana Perang China-Jepun Kedua.⁴⁸

Masyarakat Sikh meneroka perniagaan tekstil di sekitar High Street. Perniagaan tekstil di bandar ini turut didaftarkan atas nama *Gian Singh and Co.* dan syarikat ini diterajui oleh Prem Singh Arjan Singh.⁴⁹ Untuk mengembangkan lagi perniagaan tekstil, Gian Singh telah membina bangunan perniagaannya sendiri di Batu Road (nama sekarang Jalan Tuanku Abdul Rahman).⁵⁰ Berikut senarai peniaga tekstil sah di Kuala Lumpur sebelum Perang Dunia Kedua. Batu Road menjadi tumpuan peniaga-peniaga tekstil di Kuala Lumpur.⁵¹ Berikut adalah senarai peniaga tekstil sah di Kuala Lumpur.

Jadual 2: Senarai Peniaga Tekstil Sah di Kuala Lumpur

Bil.	Nama Peniaga	Lokasi Premis
1.	Gian Singh & Co	Java Street
2.	C. J. Doshi & Co	Java Street
3.	K. N. Mohd Eusuf & Son	Java Street
4.	T. Kaderbhoy	Java Street
5.	Hardial Singh & Co	Ampang Street
6.	Gabriel & Co	Ampang Street
7.	Rathna Mudalier	Ampang Street

8.	R. A. M. L. Chettiar	Batu Road
9.	Lakshmi Dass Chabra	Batu Road
10.	N. Valliram	Batu Road
11.	Magharam Chandram	Batu Road
12.	M. Kanshi Ram	Batu Road
13.	Gurchan Singh Gurdial Singh	Batu Road
14.	Jiwan Singh	Batu Road
15.	Pohumull Bros.	Batu Road
16.	V. G. & Sons	Batu Road
17.	India Famous Pulicat Co.	Batu Road
18.	Sinnathamby Mudaliar	Batu Road
19.	Mannonmoney Villas	Batu Road
20.	Vivekananda	Batu Road
21.	A. Dawwood Vhoy	Batu Road
22.	K. Hussain	Batu Road
23.	Rochi Silk Store	Batu Road
24.	Naraian Store	Batu Road
25.	P. Lal Store	Batu Road
26.	Rathkrisna Raja	Batu Road
27.	Lalchand Amarnath	Batu Road

Sumber: Cloth Merchants, Kuala Lumpur-II. Representation by:-III.

Application for appointments as Textile Distributors, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 23 Sept. 1945, Sel. Civil Affairs 105/1945⁵²

Robinson antara syarikat yang bertapak kukuh di Singapura, telah mengambil keputusan melabur di Kuala Lumpur. Pada peringkat permulaan Syarikat Robinson telah memulakan perniagaan di Market Street.⁵³ Malah pakaian banduan di penjara Kuala Lumpur dari jenis tekstil tahan lasak iaitu *khaki* dibekalkan oleh syarikat ini.⁵⁴ Syarikat Robinson telah membuat keputusan untuk membina bangunan sendiri di Java Street sebagai tapak operasi perniagaan tekstil mereka di bandar ini. Pemilihan Java Street sebagai lokasi perniagaan selepas mengambil kira dua pertimbangan utama sebelum memilih. Pertama, lokasi yang strategik. Kedua, kawasan tumpuan orang ramai.⁵⁵ Selain Robinson, Syarikat John Little juga telah membina bangunan baru bagi perniagaan tekstil di Ampang Street.⁵⁶ Di samping Ampang Street, Syarikat John Little telah memilih kawasan Java Street untuk membina sebuah bangunan baru iaitu lokasi yang sama seperti Syarikat Robinson.⁵⁷ Sebelum membina bangunan Syarikat John Little mengimport pakaian seragam anggota keselamatan ke Kuala Lumpur bernilai \$297,489 pada tahun 1909 berbanding hanya \$162,915 pada tahun 1908.⁵⁸ Menjelang tahun 1910, pengimportan pakaian seragam ini menunjukkan peningkatan ketara iaitu berjumlah \$617,628.⁵⁹

Jadual 3: Syarikat John Little Membekalkan Pakaian Seragam Polis Selangor

Jenis Tekstil	Harga Sepasang (\$)
<i>Canvas</i>	1.00
<i>White Cotton</i>	5.50
<i>Brown Drill</i>	3.50
<i>Goarer Blue Serge</i>	5.50
<i>Hius Blue Serge</i>	18.00
<i>Superfine Blue Serge</i>	40.00

Sumber: Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 24 Sept. 1887, Police 2467/87, hlm. 5.

Merujuk Jadual 3 di atas, pada akhir abad ke-19, Syarikat John Little menawarkan harga berbeza sepasang pakaian seragam polis berdasarkan jenis tekstil. Tekstil *White Cotton* dan *Goarer Blue Serge* ditawarkan pada harga \$5.50 sepasang dan *Hius Blue Serge* ditawarkan pada harga \$18.00. Tekstil jenis *Superfine Blue Serge* ditawarkan pada harga tertinggi iaitu \$40.00 sepasang.⁶⁰ *Brown Drill* hanya \$3.50 sepasang dan *canvas* ditawarkan serendah \$1.00 sepasang.⁶¹

Jadual 4: Sarung dan Selendang Tekstil Jenis *Cotton* yang diimport ke Kuala Lumpur Pada Tahun 1911-1916

Tahun	Jenis Tekstil	Sarung dan selendang tekstil jenis <i>cotton</i> (\$)
1911		42,895
1912		52,289
1913		80,598
1914		80,741
1915		144,901
1916		\$170,663

Sumber: *Administration Report Selangor 1911-1916*

Berdasarkan statistik dalam Jadual 4 jelas menunjukkan peningkatan berterusan pengimportan sarung dan selendang yang diperbuat daripada tekstil jenis *cotton*. Keadaan ini kerana sarung dan selendang mempunyai pelbagai kegunaan seperti tudung kepala, selempang disangkut di bahu dan dipakai di pinggang agar tampak bergaya.⁶² Pada tahun 1912, pengimportan sarung dan selendang berjumlah \$52,289⁶³ berbanding \$42,895 pada tahun 1911.⁶⁴ Menjelang tahun 1913, pengimportan sarung dan selendang daripada jenis tekstil yang sama menunjukkan peningkatan iaitu berjumlah \$80,598.⁶⁵ Malah pengimportan tekstil jenis ini telah mencecah nilai \$144,901 pada tahun 1915⁶⁶ berbanding \$80,741 pada tahun 1914⁶⁷ Pada tahun 1916, pengimportan sarung dan selendang telah mencecah nilai \$170,663.⁶⁸ Sejak penglibatan Britain pada Ogos 1914 sehingga tamat Perang Dunia Pertama Majlis Mesyuarat

Persekutuan (MMP) telah meluluskan 45 enakmen berkaitan perang. Antaranya, pindaan Enakmen No. 1, 1914 bertujuan memberi pesuruhjaya tinggi kuasa melarang pengimportan dan pengeksportan barangan. Pindaan enakmen ini secara tidak langsung mempengaruhi pasaran produk import ke Kuala Lumpur. Walau bagaimanapun enakmen ini membenarkan halangan dilakukan dengan menaikkan duti eksport atau import tetapi tidak mempunyai halangan dagangan.⁶⁹

**Jadual 5: Pengimportan Tekstil Jenis *Cotton* ke Kuala Lumpur
Pada Tahun 1905-1910**

Jenis Tekstil Tahun	<i>Cotton</i> tidak berwarna (\$)	<i>Cotton</i> berwarna (\$)
1905	333,246	497,282
1906	275,290	589,741
1907	297,778	622,878
1908	250,534	422,790
1909	264,093	553,572
1910	305,018	628,580

Sumber: *Administration Report Selangor 1905-1910*

Jadual 5 pula menunjukkan peningkatan berterusan pengimportan tekstil jenis kapas (*cotton*) tidak berwarna ke Kuala Lumpur dari tahun 1905 hingga 1910. Peningkatan nilai pengimportan tekstil *cotton* berwarna kerana harga sepasang *cotton* tidak jauh berbeza. Kedua, tekstil *cotton* berwarna lebih menarik untuk dibuat pakaian. Pengimportan tekstil ke Kuala Lumpur hanya berjumlah \$250,534 pada tahun 1908 dan angka tersebut terus meningkat menjadi \$264,093 pada tahun 1909.⁷⁰ Menjelang 1910, pengimportan tekstil *cotton* tidak berwarna di bandar ini berjumlah \$305,018.⁷¹ Di samping itu, pengimportan tekstil *cotton* berwarna menunjukkan peningkatan berterusan iaitu \$422,790 pada tahun 1908 dan \$553,572 pada tahun berikutnya. Menjelang tahun 1910, nilai pengimportan tekstil *cotton* berwarna telah mencecah \$628,580.⁷²

Perkembangan perniagaan berkaitan tekstil membuatkan pihak British memandang serius setiap aduan yang diterima berkaitan tekstil di Kuala Lumpur. Salah satu aduan yang diterima ialah mengenai penipuan peniaga-peniaga tekstil berbangsa Cina dan Melayu, yang bertujuan untuk mengaut keuntungan. Dalam aduan tersebut didapati peniaga-peniaga tekstil ini telah menggunakan kayu pengukur yang tidak mencukupi 36 inci untuk setiap satu ela tekstil. Insiden penipuan ini telah dilaporkan oleh *Superintendent* Polis Selangor. Kesalahan ini dipandang berat kerana tekstil merupakan keperluan asas utama penduduk bandar ini untuk dijadikan pakaian.⁷³ Senario ini membuktikan peniaga-peniaga tekstil tidak boleh menipu pembeli-pembeli kain sewenang-wenangnya di Kuala Lumpur. Pada masa yang sama, kawalan

ketat dikenakan ke atas peniaga-peniaga luar yang ingin berniaga tekstil di bandar Kuala Lumpur. Peniaga-peniaga tekstil dari luar perlu mendapatkan lesen terlebih dahulu sebelum diberi kebenaran untuk menjual tekstil di bandar ini. Hal ini terbukti apabila peniaga tekstil dari Klang perlu mendapatkan lesen sebelum menjual tekstil jenis kapas di Kuala Lumpur.⁷⁴ Kawalan ini penting kerana tekstil jenis ini mempunyai pasaran yang cukup luas terutama di NNMB termasuk Selangor. Keadaan ini menunjukkan tekstil merupakan barangan keperluan asas yang perlu ada di bandar ini.

Fesyen dilihat sebagai identiti yang disesuaikan mengikut keadaan seperti menghadiri majlis keramaian dan sebagainya. Justeru perkembangan dalam industri tekstil membolehkan penduduk tempatan mempelbagaikan lagi gaya dan cara pemakaian mereka selain memenuhi tuntutan 'dress code' ketika menghadiri acara tertentu. Kepentingan etika berpakaian semasa berada di salah sebuah gereja di Kuala Lumpur dengan lelaki berpakaian berkot hitam panjang dan bertopi. Manakala wanita pula berbaju sutera panjang bertopi, sarung tangan, dan sebagainya. Seajar dengan itu, pemilihan tekstil yang bersesuaian perlu diambil kira dalam penghasilan pakaian untuk memberi keselesaan kepada pemakainya.

Pemilihan kain dan *design* dilihat telah memberi perubahan yang sangat ketara dari segi fesyen berpakaian.⁷⁵ Misalnya, pada tahun 1916, pengimportan tekstil jenis bulu kambing biri-biri berjumlah \$33,141 berbanding \$16,898 pada tahun 1915.⁷⁶ Data pengimportan fabrik bulu kambing biri-biri menunjukkan peningkatan pengimportan ekoran permintaan komuniti Eropah yang berada di bandar ini. Manakala import tekstil jenis *silk*⁷⁷ bernilai \$67,753 pada tahun 1908 berbanding \$49,543 pada tahun 1909.⁷⁸ Jumlah pengimportan tekstil jenis *silk* menunjukkan penurunan iaitu sebanyak \$18,210.⁷⁹ Menjelang tahun 1910, nilai pengimportan tekstil *silk* bernilai \$85,435.⁸⁰ Memandangkan penampilan diri penting ketika menghadiri sesuatu majlis, pelanggan boleh membuat tempahan khas seperti di kedai jahit milik Loke Chow Kit untuk menjadikan rekaan pakaian lebih eksklusif.⁸¹ Bagi golongan elit rekaan lebih eksklusif penting kerana mereka menjadi tumpuan ketika menghadiri majlis-majlis keramaian. Oleh itu, warna dan jenis tekstil yang sesuai dapat menyerlahkan penampilan bergaya mereka ketika menghadiri majlis-majlis keramaian.

Kedai-kedai jahit dibuka sejak perkembangan perniagaan tekstil di Kuala Lumpur. Loke Chow Kit⁸² antara peniaga yang meluaskan perniagaan beliau dengan membuka perniagaan menjahit pakaian dan topi wanita di bandar ini.⁸³ Selain itu, Syarikat Gian Singh turut terlibat secara langsung dalam perniagaan berasaskan tekstil dengan menyediakan perkhidmatan menjahit pakaian untuk memudahkan penduduk tempatan.⁸⁴ Kedai-kedai jahit pakaian yang terletak berhampiran dengan Penjara Pudu turut dinaiktaraf.⁸⁵ Antara kedai menjahit di sekitar Kuala Lumpur yang didaftarkan ialah 'Yun Sang Chiong', 'Chhiong Thax', 'Sam Yik Chan', 'San Chan', 'San Thin

Hap', 'Cheng Tan Ki', 'Hung On', 'Hong Thai Chan', 'Kung Thai'. Tidak hanya tertumpu kepada pengasasan kedai, pengusaha Cina turut memonopoli perniagaan ini dengan mengambil langkah menubuhkan persatuan tukang jahit yang bertanggungjawab menjaga kebajikan dan membantu ahli-ahlinya. Dalam hal ini, pertubuhan tukang jahit di Kuala Lumpur dikenali dengan nama 'Chin Fuk Thong'.⁸⁶ Ini bermakna, kemahiran jahitan ahli-ahli mencerminkan pertubuhan tukang jahit tersebut.

Pada masa yang sama, kawalan mudah dilakukan dalam kalangan ahli berdaftar dengan adanya pertubuhan tukang jahit. Pertubuhan atau organisasi berorientasikan ekonomi ini juga dapat memperkukuh dan memperkuat lagi jalinan kerjasama sekali gus dapat menguasai ekonomi di bandar ini.⁸⁷ Malah pertubuhan ini membolehkan ahli-ahli mereka mewujudkan jaringan yang lebih luas sama ada dalam bandar Kuala Lumpur sendiri mahupun bandar-bandar lain.⁸⁸ Pihak British turut memberi kemudahan kredit untuk dijadikan modal pusingan membeli tekstil sebelum dibuat pakaian untuk dijual kepada penduduk di bandar ini. Tan Ah Liang antara pemilik kedai jahit yang menerima kemudahan pinjaman sebanyak \$500.⁸⁹

Kesimpulan

Walaupun kegiatan ekonomi Kuala Lumpur sering dikaitkan dengan perlombongan bijih timah, hakikatnya dari sudut ekonomi tidak semua penduduk di bandar ini terlibat dalam kegiatan perlombongan. Oleh itu, kegiatan ekonomi ini tidak semestinya tertumpu kepada kegiatan perlombongan sahaja. Perniagaan tekstil antara kegiatan ekonomi yang mengiringi perkembangan Kuala Lumpur. Tekstil diperlukan dalam kalangan penduduk Kuala Lumpur tanpa mengira latar belakang mahupun status ekonomi mereka. Perniagaan tekstil telah mengembangkan lagi cabang perniagaan menjahit di bandar ini. Syarikat-syarikat dari Singapura turut membantu perkembangan perniagaan tekstil di Kuala Lumpur. Kepentingan kegiatan perniagaan tekstil bukan diukur dari segi kuantiti mahupun jumlah modal, sebaliknya dinilai dari segi kepentingannya dalam memenuhi keperluan penduduk tempatan dalam konteks pembangunan di Kuala Lumpur dalam tempoh tersebut.

Nota Akhir

1. *Annual Report for the Year 1900 on the Federated Malay States.*
2. Sesebuah petempatan disebut bandar bukan hanya diukur berdasarkan bentuk fizikalnya, sebaliknya turut mengambil kira jumlah penduduk dan kepentingan lokasi tersebut. Kuala Lumpur menepati ciri-ciri tersebut. Lihat, Ahmad Kamal Ariffin Mohd Rus, 2001. *'Sanitary Board' Kuala Lumpur: Peranan dan Pentadbiran 1890-1914*, Kuala Lumpur: Persatuan Sejarah Malaysia, hlm. 18.

3. J. M. Gullick, *A History of Selangor 1742-1957*, Singapore: Eastern Universities Press Ltd., 1960, hlm. 75.
4. Khoo Kay Kim,. "Riwayat Kerajaan Negeri Selangor Darul Ehsan". Dalam Adnan Nawang dan Mohd. Fadzil Othman (ed.), *Selangor Sejarah dan Proses Pembangunannya*, Kuala Lumpur: United Selangor Press Sdn. Bhd. 1992
5. Kok Loy Fatt, "Chinese Mining Labour in Ampang 1900-1914", *Malaysia in History*, 1983, 26, 51-55.
6. Penulisan sedia ada berkaitan tekstil lebih banyak memberi tumpuan di Terengganu, Pahang dan Kelantan. Antara senarai kajian adalah seperti berikut: Arba'iyah Mohd Noor dan Norazilawati Abd Wahab, 2019. "Pengaruh Indonesia Terhadap Tekstil di Terengganu pada Abad ke-19", *Jurnal Pengajian Melayu*, Jilid 30, 1-27. Maznah Mohamad, 1996. *The Malay Handloom Weavers A Study of the Rise and Decline of Traditional Manufacture*, Singapore: Stamford Press Pte. Ltd.; Norazilawati Abd Wahab dan Arba'iyah Mohd Noor, 2017. "Perkembangan Kegiatan Perusahaan Tekstil Dalam Kalangan Masyarakat Melayu di Terengganu, 1900-1941", *SEJARAH*, 21(1), 63-85; Hugh Clifford, H., 1961. "Expedition to Trengganu and Kelantan", *JMBRAS*, 34(1); Buyong Adil, 1982. *Sejarah Terengganu*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka; Abdullah Zakaria Ghazali, 1984. *Terengganu Dahulu dan Sekarang*, Kuala Lumpur: Persatuan Muzium Malaysia.
7. J. M. Gullick, *A History of Kuala Lumpur 1857-1939*, Selangor: Academe Art & Printing Services Sdn. Bhd. 2000.
8. J. H. M. Robson, *Records and Recollections 1889-1934*, Kuala Lumpur: Synergy Media, 2007, hlm. 8.
9. Muzaffar D. J. Tate, *Kuala Lumpur in Postcards 1900-1930*: Daripada Koleksi Major David Ng dan Steven Tan, Petaling Jaya: Fajar Bakti Sdn. Bhd. 1987.
10. Norhafizah Ismail, *Evolusi Perbandaran Kuala Lumpur, 1920-1941'*, Disertasi M. A., Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 2015.
11. Haziyah Hussin, *Motif Alam dalam Batik dan Songket Melayu*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2006, hlm. 29.
12. Sultan Selangor menerima surat bertarikh 29 Disember 1925 daripada pegawai yang berkhidmat di *Victoria and Albert Museum, South Kensington* memaklumkan telah menerima tekstil yang dikenali sebagai "Kain Telepok". Kain ini telah dihadiahkan baginda kepada Tuan Caldecott. Rujuk Presentation of the exhibit of His Highness the Sultan of Selangor of "Kain Telepok" to the Victoria and Albert Museum, South Kensington, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 29 Dis. 1925, Sel: Sec: 5449/1925, hlm. 2. Kebiasaannya "Tekstil Telepok" digunakan untuk dibuat tengkolok.

- Siti Zainon Ismail, 1990. "Tekstil Melayu: Sejarah Fungsi, Simbol dan Keindahan", *Malaysia dari Segi Sejarah*. 18, 65. "Kain Telepok" ini dipamerkan di London. Sebagai tanda penghargaan *British Empire Exhibition* telah menganugerahkan Sultan Selangor pingat dan sijil. Rujuk Medal and certificate awarded by the British Empire Exhibition to His Highness the Sultan of Selangor for his exhibit of "Kain Telepok", dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 8 Jan. 1926, Sel: Sec: 735/1926, hlm. 5. Terdapat juga ejaan "Kain Telepok" yang berbeza seperti "telepok". Untuk maklumat lanjut, rujuk Siti Zainon Ismail, 1990. "Tekstil Melayu: Sejarah Fungsi, Simbol dan Keindahan", *Malaysia dari Segi Sejarah*. 18, 65.
13. Azah Aziz, "Pakaian Melayu", *PURBA*, 12, 1993, hlm. 95.
 14. Tender from Messrs. John Little & Co. for supplying clothing for Selangor Police, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 24 Sept. 1887, Police 2467/87, hlm. 5.
 15. *Annual Report for the year 1901 on the Federated Malay States*.
 16. British telah menguasai Pulau Pinang, Singapura dan Melaka dengan menggabungkan ketiga-tiga negeri tersebut di bawah sebuah pentadbiran yang dikenali sebagai Negeri-negeri Selat (NNS) pada tahun 1826.
 17. *Annual Report of the Straits Settlements, 1901*, Address of His Excellency Governor Sir Frank A. Swettenham at a Meeting of the Legislative Council, 8 Okt.1901, C.246.
 18. *Annual report of the Straits Settlement, 1902*, Address of His Excellency Governor Sir Frank A. Swettenham at a Meeting of the Legislative Council, 10 Okt. 1902, C 151
 19. Tender from Messrs. John Little & Co. for supplying clothing for Selangor Police, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 24 Sept. 1887, Police 2467/87, hlm. 5.
 20. Letter from Messr. Robinson and Co. regarding the supply of Khaki clothing to the Prison Department – Forwards, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 6 Jun 1895, Prisons 2990/1895, hlm. 3-4.
 21. Tenders for clothing for Hospital patients, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 30 Nov. 1886, MISC 2441/86, hlm. 3.
 22. Tender from Messrs. John Little & Co. for supplying clothing for Selangor Police, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 24 Sept. 1887, Police 2467/87, hlm. 5.
 23. Clothing for Gaol Warden, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 15 Mei 1886, Prison 1248/86, hlm. 3.
 24. Reports that votes for "Clothing & Bedding, Diet Pauper Hospital, Shaving Pauper Hospital" have been exceeded, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 13 Jul. 1885, Med. 1083/85, hlm. 1-4.
 25. Asks for a supplementary vote of \$500 for Police Clothing, dalam

- Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 19 Ogos 1886, Police 1762/86, hlm. 3-4; Rujuk juga Buying of clothes turbans and shoes for Watchmen from Cooking and Attendance vote, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 8 Sept. 1910, 4054/1910, hlm. 3.
26. Muzaffar D. J. Tate, *Kuala Lumpur in Postcards 1900-1930*: Daripada Koleksi Major David Ng dan Steven Tan, Petaling Jaya: Fajar Bakti Sdn. Bhd., 1987, hlm. 89.
 27. Emile Sadka, *The Protected Malay States 1874-1895*, Kuala Lumpur: University of Malaya Press, 1968, hlm. 243.
 28. Asks for a supplementary vote of \$500 for Police Clothing, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 19 Ogos 1886, Police 1762/86, hlm. 3-4.
 29. Wearing of black turbans by Sikhs, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 16 Mac 1922, Selangor 1231/1922, hlm. 5-6.
 30. Azah Aziz, *Rupa dan Gaya Busana Melayu*, Selangor: Universiti Kebangsaan Malaysia, 2006, hlm. 92.
 31. Siti Zainon Ismail, 9-11 Dis. 'Bengkel Pakaian dan Tekstil Melayu', Terengganu: Jabatan Muzium Negeri Terengganu, 1990, hlm. 10.
 32. Haziyah Hussin, *Motif Alam dalam Batik dan Songket Melayu*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2006, hlm. 54.
 33. Siti Zainon Ismail, 9-11 Dis. 'Bengkel Pakaian dan Tekstil Melayu', Terengganu: Jabatan Muzium Negeri Terengganu, 1990, hlm. 10.
 34. John G. Butcher, *The British in Malaya*, Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1979, hlm. 112.
 35. Haziyah Hussin, *Motif Alam dalam Batik dan Songket Melayu*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2006, hlm. 57.
 36. *Annual report of the Straits Settlement, 1902*, Address of His Excellency Governor Sir Frank A. Swettenham at a Meeting of the Legislative Council, 10 Okt. 1902, C 151
 37. Tender from Messrs. John Little & Co. for supplying clothing for Selangor Police, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 24 Sept. 1887, Police 2467/87, hlm. 5.
 38. Khazin Mohd Tamrin,. "Penghijrahan Penduduk dari Indonesia ke Selangor, Khususnya Orang-Orang Jawa". Dalam Adnan Nawang dan Mohd. Fadzil Othman (ed.), *Selangor Sejarah dan Proses Pembangunannya*. Kuala Lumpur: United Selangor Press Sdn. Bhd., 1992, hlm. 214-215.
 39. J. M. Gullick, *A History of Kuala Lumpur 1857-1939*, Selangor: Academe Art & Printing Services Sdn. Bhd., 2000, hlm. 258.
 40. Jin, D. K. S., & Tanaka, K, . Japanese Competition in the Trade of Malaya in the 1930s. *Japanese Journal of Southeast Asian Studies*, 21(4), 1984, hlm, 375.
 41. Application for 1000 acres of land for cultivation of Mulberry trees

- for breeding of silk worms, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 30 Nov. 1912, Secretariat Selangor 5427/1912, hlm. 3-4.
42. Application for 500 acres of land in Kerling Mukim for planting mulberries breeding silkmorms Mr, Y. Hasegawa, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 21 Nov. 1928, Sel: Sec: L & M. 567/1928, hlm. 6-7.
 43. Jin, D. K. S., & Tanaka, K. . Japanese Competition in the Trade of Malaya in the 1930s. *Japanese Journal of Southeast Asian Studies*, 21(4), 1984, hlm. 375.
 44. Ibid., 376-377.
 45. Ibid., 377.
 46. Ibid., 379.
 47. Ibid., 375.
 48. Ibid., 374.
 49. J. M. Gullick, *A History of Kuala Lumpur 1857-1939*, Selangor: Academe Art & Printing Services Sdn. Bhd., 2000, hlm. 258.
 50. Nik Hassan Shuhaimi Nik A Rahman, N A Halim, "Seni Bina dan Nilai Estetika". Dalam Hairi Abdullah (ed.), *Titian Warna: Sejarah Pembangunan dan Perubahan Citra Kuala Lumpur*, Selangor: Ultimate Print Sdn. Bhd.,1995, hlm. 40.
 51. Liza Mokhtar. 2020. Flat Tua Saksi Ragam Hidup Ibu Kota. *Sinar Harian* 14 April: 11 <https://www.sinarharian.com.my/article/79101/KHAS/Koronavirus/Flat-tua-saksi-ragam-hidup-ibu-kota>
 52. Senarai nama peniaga tekstil sah di Kuala Lumpur diambil dalam dokumen tahun 1945 apabila mereka menuntut semula tekstil yang dirampas daripada Selangor Indian Textile Kumai, Kuala Lumpur semasa Perang Dunia Kedua. Rujuk, Cloth Merchants, Kuala Lumpur-II. Representation by:-III. Application for appointments as Textile Distributors, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 23 Sept. 1945, Sel. Civil Affairs 105/1945, hlm. 50
 53. Ng Seow Buck, 1954. "Some Recollections of Kuala Lumpur Fifty Years Ago", *The Malayan Historical Journal*, 1, 30.
 54. Letter from Messr. Robinson and Co. regarding the supply of Khaki clothing to the Prison Department – Forwards, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 6 Jun 1895, Prisons 2990/1895, hlm. 3-4.
 55. Plans of a building to be erected in Java Street as branch of Robinson and Company Limited, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 26 Feb. 1927, Sel. Sec. 1353/1927, hlm. 3-4.
 56. *Album 100 Tahun Kuala Lumpur Menjadi Penguasa Tempatan*, 1990. Kuala Lumpur: Puteries, hlm. 73.
 57. Muzaffar D. J. Tate, . *Kuala Lumpur in Postcards 1900-1930: Daripada Koleksi Major David Ng dan Steven Tan*, Petaling Jaya: Fajar Bakti Sdn. Bhd., 1987, hlm. 52.

58. *Administration Report Selangor 1909*, hlm. 89.
59. *Administration Report Selangor 1910*, hlm. 80.
60. Tender from Messrs. John Little & Co. for supplying clothing for Selangor Police, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 24 Sept. 1887, Police 2467/87, hlm. 5.
61. *Ibid.*, hlm. 4-5.
62. Azah Aziz, "Seni Pakaian Melayu di Semenanjung Malaysia". Dalam Ismail Hussein, A. Aziz Deraman, *Tamadun Melayu Jilid 5*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1995, hlm. 2029-2030.
63. *Administration Report Selangor 1912*, hlm. 230.
64. *Administration Report Selangor 1911*, hlm. 197.
65. *Administration Report Selangor 1913*, hlm. 262.
66. *Administration Report Selangor 1915*, hlm. 329.
67. *Administration Report Selangor 1914*, hlm. 295.
68. *Administration Report Selangor 1916*, hlm. 362.
69. Ahmad Kamal Ariffin Mohd Rus, Perang Dunia Pertama Dalam Sejarah Tanah Melayu: Analisis Terpilih Mengenai 'Penglipatan' Negeri-Negeri Melayu Bersekutu", *SEJARAH*, 11(11), 2017, hlm. 18-99.
70. Azah Aziz, "Seni Pakaian Melayu di Semenanjung Malaysia". Dalam Ismail Hussein, A. Aziz Deraman, *Tamadun Melayu Jilid 5*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1995, hlm. 2029-2030.
71. *Administration Report Selangor 1910*, hlm. 80.
72. *Ibid.*
73. Reporting that improper yard measures are used by the traders in Kuala Lumpur, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 6 Jan. 1885, Police 34/85, hlm. 3.
74. Request for the endorsement of their hawker's licences for sale of cotton price goods issued in outstations for use in Kuala Lumpur, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 26 Jan. 1927, Sel. Sec. 706/1927, hlm. 2.
75. Forwards petition from Chan Chak Sang requesting that Society of working Tailors, Kuala Lumpur may be permitted to re open, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 16 Feb. 1911, 1150/1911, hlm. 3.
76. *Administration Report Selangor 1916*, hlm. xxiii.
77. Tekstil sutera dijadikan 'decoration' di *Malaya Pavilion* yang berlangsung di *British Empire Exhibition Wembley, Middlesex*. Rujuk, Silk ensign of the State of Selangor used at the Malaya Pavilion, Wembley, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 10 Nov. 1925, Sel: Sec: 5099/1925, hlm. 3-4.
78. *Administration Report Selangor 1909*, hlm. 89.
79. *Ibid.*

80. *Administration Report Selangor 1910*, hlm. 80
81. J. M. Gullick, 2000. *A History of Kuala Lumpur 1857-1939*, Selangor: Academe Art & Printing Services Sdn. Bhd., hlm. 81.
82. Loke Chow Kit dilahirkan di Pulau Pinang dan mendapat pendidikan aliran Inggeris di *Penang Free School*. Beliau memulakan kerjaya di syarikat Kratz Brothers, Pulau Pinang. Kemudian bekerja di syarikat Huttenbach & Co., iaitu syarikat yang bertanggungjawab membawa Loke Chow Kit ke Kuala Lumpur. Beliau telah bekerjasama dengan Loke Yew mengurus state railway di Kuala Lumpur. Loke Chow Kit telah melebarkan sayapnya dengan menceburi bidang perniagaan runcit pada tahun 1892. Selain itu, beliau melibatkan diri dalam bidang insurans dan pencetakan. Untuk maklumat lanjut, rujuk J. M. Gullick, *A History of Kuala Lumpur 1857-1939*, Selangor: Academe Art & Printing Services Sdn. Bhd., 2000, hlm. 81.
83. J. M. Gullick, *A History of Kuala Lumpur 1857-1939*, Selangor: Academe Art & Printing Services Sdn. Bhd., 2000, hlm. 81.
84. *Ibid.*, hlm. 258.
85. Extension of Tailor's shop at Pudu Gaol. Seeks authority to enter into Contract with Low Siew, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 5 Jun 1901, 3417/1901, hlm. 3.
86. *Ibid.*
87. A Ghapa Harun, "Pembangunan Ekonomi Sebelum DEB". Dalam Hairi Abdullah (ed.), *Titian Warna: Sejarah Pembangunan dan Perubahan Citra Kuala Lumpur*, Selangor: Ultimate Print Sdn. Bhd., 1995, hlm. 34-35.
88. *Ibid.*
89. Tan Ah Liang Tailor Kuala Lumpur-application for loan of \$500. Recommends, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 30 Mei 1892, 589/1892, hlm. 4.

Rujukan

- A Ghapa Harun. 1995. "Pembangunan Ekonomi Sebelum DEB". Dalam Hairi Abdullah (ed.), *Titian Warna: Sejarah Pembangunan dan Perubahan Citra Kuala Lumpur*. Selangor: Ultimate Print Sdn. Bhd., hlm. 25-36.
- Administration Report Selangor 1909.*
Administration Report Selangor 1910.
Administration Report Selangor 1911.
Administration Report Selangor 1912.
Administration Report Selangor 1913.
Administration Report Selangor 1914.
Administration Report Selangor 1915.
Administration Report Selangor 1916.

- Ahmad Kamal Ariffin Mohd Rus. 2001. *'Sanitary Board' Kuala Lumpur: Peranan dan Pentadbiran 1890-1914*. Kuala Lumpur: Persatuan Sejarah Malaysia.
- Ahmad Kamal Ariffin Mohd Rus. 2017. Perang Dunia Pertama Dalam Sejarah Tanah Melayu: Analisis Terpilih Mengenai 'Penglibatan' Negeri-Negeri Melayu Bersekutu", *SEJARAH*, 11(11), 18-99.
- Album 100 Tahun Kuala Lumpur Menjadi Penguasa Tempatan*. 1990. Kuala Lumpur: Puteries.
- Annual Report for the Year 1900 on the Federated Malay States*.
- Annual Report for the year 1901 on the Federated Malay States.
- Annual report of the Straits Settlements., 1902*. Address of His Excellency Governor Sir Frank A. Swettenham at a Meeting of the Legislative Council, 10 Okt. 1902, C 151
- Annual Report of the Straits Settlements. 1901*. Address of His Excellency Governor Sir Frank A. Swettenham at a Meeting of the Legislative Council, 8 Okt.1901, C.246.
- Application for 1000 acres of land for cultivation of Mulberry trees for breeding of silk worms, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 30 Nov. 1912, Secretariat Selangor 5427/1912.
- Application for 500 acres of land in Kerling Mukim for planting mulberries breeding silkmorms Mr, Y. Hasegawa, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 21 Nov. 1928, Sel: Sec: L & M. 567/1928.
- Asks for a supplementary vote of \$500 for Police Clothing, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 19 Ogos 1886, Police 1762/86, hlm. 3-4; Rujuk juga Buying of clothes turbans and shoes for Watchmen from Cooking and Attendance vote, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 8 Sept. 1910, 4054/1910.
- Asks for a supplementary vote of \$500 for Police Clothing, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 19 Ogos 1886, Police 1762/86.
- Azah Aziz. 1993. "Pakaian Melayu", *PURBA*, 12, 95-99.
- Azah Aziz. 2006. *Rupa dan Gaya Busana Melayu*, Selangor: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Azah Aziz. 1995. "Seni Pakaian Melayu di Semenanjung Malaysia". Dalam Ismail Hussein, A. Aziz Deraman, *Tamadun Melayu Jilid 5*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka. hlm. 2029-2030.
- Butcher, J. G., 1979. "Towards the History of Malayan Society: Kuala Lumpur District, 1885-1912", *Journal of Southeast Asian Studies*, 10(1), 104-118
- Cheah, Boon Kheng (ed.). 2001. *Early Modern History (1800-1940)*, Vol. 7, Singapore: Archipelago Press.
- Cloth Merchant., Kuala Lumpur-II. Representation by:-III. Application for appointments as Textile Distributors, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 23 Sept. 1945, Sel. Civil Affairs 105/1945.

- Clothing for Gaol Warden, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 15 Mei 1886, Prison 1248/86.
- Extension of Tailor's shop at Pudu Gaol. Seeks authority to enter into Contract with Low Siew, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 5 Jun 1901, 3417/1901, hlm. 3.
- Forwards petition from Chan Chak Sang requesting that Society of working Tailors, Kuala Lumpur may be permitted to re open, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 16 Feb. 1911, 1150/1911, hlm. 3.
- Gullick, J. M., 2000. *A History of Kuala Lumpur 1857-1939*, Selangor: Academe Art & Printing Services Sdn. Bhd.
- Gullick, J. M. 1960. *A History of Selangor 1742-1957*, Singapore: Eastern Universities Press Ltd.
- Haziyah Hussin, 2006. *Motif Alam dalam Batik dan Songket Melayu*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Liza Mokhtar. 2020. Flat Tua Saksi Ragam Hidup Ibu Kota. *Sinar Harian* 14 April: 11 <https://www.sinarharian.com.my/article/79101/KHAS/Koronavirus/Flat-tua-saksi-ragam-hidup-ibu-kota>
- Jin, D. K. S., & Tanaka, K. 1984. Japanese Competition in the Trade of Malaya in the 1930s. *Japanese Journal of Southeast Asian Studies*, 21(4), 374-399.
- Khazin Mohd Tamrin. 1992. "Penghijrahan Penduduk dari Indonesia ke Selangor, Khususnya Orang-Orang Jawa". Dalam Adnan Nawang dan Mohd. Fadzil Othman (ed.), *Selangor Sejarah dan Proses Pembangunannya*. Kuala Lumpur: United Selangor Press Sdn. Bhd., hlm. 211-225.
- Khoo Kay Kim. 1992. "Riwayat Kerajaan Negeri Selangor Darul Ehsan". Dalam Adnan Nawang dan Mohd. Fadzil Othman (ed.), *Selangor Sejarah dan Proses Pembangunannya*, Kuala Lumpur: United Selangor Press Sdn. Bhd. hlm. 36-55.
- Kok Loy Fatt. 1983. "Chinese Mining Labour in Ampang 1900-1914", *Malaysia in History*, 26, 51-55.
- Letter from Messr. Robinson and Co. regarding the supply of Khaki clothing to the Prison Department – Forwards, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 6 Jun 1895, Prisons 2990/1895.
- Medal and certificate awarded by the British Empire Exhibition to His Highness the Sultan of Selangor for his exhibit of "Kain Telepok", dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 8 Jan. 1926, Sel: Sec: 735/1926.
- Ng Seow Buck. 1954. "Some Recollections of Kuala Lumpur Fifty Years Ago", *The Malayan Historical Journal*, 1, 29-32.
- Nik Hassan Shuhaimi Nik A Rahman, N A Halim. 1995. "Seni Bina dan Nilai Estetika". Dalam Hairi Abdullah (ed.), *Titian Warna: Sejarah*

- Pembangunan dan Perubahan Citra Kuala Lumpur*; Selangor: Ultimate Print Sdn. Bhd., hlm. 37-48.
- Norhafizah Ismail. 2015. 'Evolusi Perbandaran Kuala Lumpur, 1920-1941', Disertasi M. A., Universiti Malaya, Kuala Lumpur.
- Plans of a building to be erected in Java Street as branch of Robinson and Company Limited, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 26 Feb. 1927, Sel. Sec. 1353/1927.
- Presentation of the exhibit of His Highness the Sultan of Selangor of "Kain Telepok" to the Victoria and Albert Museum, South Kensington, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 29 Dis. 1925, Sel. Sec: 5449/1925.
- Reporting that improper yard measures are used by the traders in Kuala Lumpur, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 6 Jan. 1885, Police 34/85.
- Reports that votes for "Clothing & Bedding, Diet Pauper Hospital, Shaving Pauper Hospital" have been exceeded, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 13 Jul. 1885, Med. 1083/85.
- Request for the endorsement of their hawker's licences for sale of cotton price goods issued in outstations for use in Kuala Lumpur, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 26 Jan. 1927, Sel. Sec. 706/1927.
- Robson, J. H. M. 2007. *Records and Recollections 1889-193*. Kuala Lumpur: Synergy Media.
- Sadka, E. 1968. *The Protected Malay States 1874-1895*, Kuala Lumpur: University of Malaya Press
- Silk ensign of the State of Selangor used at the Malaya Pavilion, Wembley, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 10 Nov. 1925, Sel. Sec: 5099/1925.
- Siti Zainon Ismail. 9-11 Dis. 1990. 'Bengkel Pakaian dan Tekstil Melayu', Terengganu: Jabatan Muzium Negeri Terengganu.
- Siti Zainon Ismail. 1990. "Tekstil Melayu: Sejarah Fungsi, Simbol dan Keindahan", *Malaysia dari Segi Sejarah*. 18, 50-66.
- Tan Ah Liang Tailor Kuala Lumpur-application for loan of \$500. Recommends, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 30 Mei 1892, 589/1892.
- Tate, M. D. J, 1987. *Kuala Lumpur in Postcards 1900-1930*: Daripada Koleksi Major David Ng dan Steven Tan, Petaling Jaya: Fajar Bakti Sdn. Bhd.
- Tender from Messrs. John Little & Co. for supplying clothing for Selangor Police, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 24 Sept. 1887, Police 2467/87.
- Tenders for clothing for Hospital patients, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 30 Nov. 1886, MISC 2441/86.

Wearing of black turbans by Sikhs, dalam Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor, 16 Mac 1922, Selangor 1231/1922.

Nota Biografi

Shapiza Sharif (shapizasharif@yahoo.com atau shapizasharif@ipgkmbm.edu.my) merupakan Pensyarah dan Timbalan Ketua Jabatan Sains Kemanusiaan, Institut Pendidikan Guru Kampus Bahasa Melayu. Bidang kajian beliau berpusat kepada sejarah ekonomi ketika era kolonial British khusus tentang Kuala Lumpur.

Arba'iyah Mohd Noor (arbaiyah@um.edu.my) merupakan Prof. Madya dan Timbalan Ketua Jabatan Sejarah, Fakulti Sastera dan Sains Sosial Universiti Malaya. Bidang kajian beliau ialah Pemikiran Sejarah, Sejarah Wanita, Manuskrip dan Kesultanan Melayu.